

El pont persistent: quatre cartes de Vicenç Riera Llorca a Rafael Tasis (a propòsit de la revista Pont Blau)

MARTA NOGUER FERRET

Universitat de Guadalajara (Mèxic)

Les quatre cartes que aquí presentem són només una part representativa de la correspondència mantinguda per Vicenç Riera Llorca i Rafael Tasis durant més d'una dècada, de 1953 a 1966. Lamentablement, només tenim a l'abast una part d'aquest diàleg de dues veus que és tot un exercici epistolar. Disposem de les cartes que un interlocutor –Riera Llorca– adreça a l'altre –Tasis–, però no les que aquest li féu arribar al primer.¹ Tanmateix, el conjunt epistolar és substanciós: està conformat per vuitanta-quatre cartes que viatjaren de la ciutat de Mèxic –on es trobava exiliat Riera Llorca des de 1942– fins a Barcelona –lloc de residència de Tasis des del seu retorn de l'exili a França– al llarg de més d'una dècada.

La relació epistolar entre aquests dos intel·lectuals venia donada per una amistat que s'anà travant carta rere carta, des de la primera localitzada –de l'11 de juny de 1953– fins a la darrera –del 19 de setembre de 1966. Cal dir que el període comprès entre aquestes dues dates es correspon amb els anys en què Riera Llorca –i un reduït grup d'intel·lectuals– dugué a terme una de les empreses més rellevants, efectives i militants de tot l'exili català: la creació i el manteniment de la revista cultural i literària *Pont Blau* (1952-1963). La coincidència cronològica no és casual. D'una

1. La nombrosa i nodrida correspondència que Riera Llorca mantingué durant els seus anys d'exili a Mèxic es troba, en part, perduda i, en una altra part, recuperada. Per exemple, sí que s'han pogut localitzar i editar les cartes que Joan Fuster adreça a Riera Llorca –publicades per J. FERRER; J. PUJADAS, *Epistolari Joan Fuster-Vicenç Riera Llorca*, Barcelona: Curial, 1993. Tanmateix, les cartes de Tasis a Riera no han estat localitzades.

banda, la dècada dels anys cinquanta fou determinant per al desenvolupament i la fi d'un exili que s'estava allargassant sense data de finalització; d'altra banda, i en part com a conseqüència d'aquesta duració, alguns exiliats començaven a sentir la necessitat de contactar amb interlocutors de l'interior per tal de construir o reprendre –fins on fos possible– iniciatives culturals, polítiques, personals o professionals que els ajudessin a donar un nou sentit al seu exili i a encarar un futur incert en molts sentits.

Pont Blau fou una de les publicacions sorgides i mantingudes des de la distància física que més lluità per establir ponts comunicatius entre l'exili i l'interior. I cal dir que ho aconseguí. Els responsables de bona part d'aquest èxit són, sens dubte, intel·lectuals de l'alçada de Rafael Tasis. Des de Barcelona –nucli estratègic i ideològic de la revista feta a Mèxic–, aquest escriptor, promotor cultural, llibreter i estudiós de la literatura, duia a terme una labor fonamental per al desenvolupament de *Pont Blau*. Les seves tasques anaven molt més enllà de les pròpies del col·laborador, assessor o corresponsal. A més d'enviar textos propis per ser publicats, sia amb el seu nom real, sia amb pseudònim, Tasis emprengué una autèntica recerca de col·laboradors i subscriptors reconeguda i agraïda en múltiples ocasions per Riera Llorca en les seves cartes. En una d'elles, confessa a Tasis: «No cal dir que estem molt agraïts per la vostra col·laboració i que si un dia us en canséssiu, PB se'n ressentiria molt. No defalliu, si us plau o per favor, com vulgueu, però no defalliu».² L'estreta col·laboració entre exili i interior cercada de bon principi per *Pont Blau* assoleix el seu objectiu, gràcies, en bona part, a la tasca empresa per Tasis. Les quatre cartes que segueixen en són una mostra fefaent.

Els documents epistolars han estat transcrits de manera fidel partint dels originals conservats a l'arxiu personal de Rafael Tasis. Aquí ens hem limitat a esmenar les comptades errades mecanogràfiques que contenen i a indicar, en només dos casos, les expressions adoptades per Riera del castellà de Mèxic. Pel que fa als encapçalaments entre claudàtors, cal dir que es tracta d'anotacions escrites a mà per Tasis a l'extrem esquerre superior de cadascuna de les cartes on apareixen. És, segurament, la indicació de la data en què Tasis escriu la resposta al seu interlocutor. Així mateix, hem conservat les sigles PB i LNR que es repeteixen al llarg dels textos per designar les publicacions *Pont Blau* i *La Nostra Revista*. No hem cregut convenient desplegar aquestes sigles, ja que els interlocutors les utilitzen repetidament a l'epistolari. Finalment, volem agrair al sr. Rafael Tasis, fill i marmessor de l'arxiu del seu pare, la seva enorme generositat a l'hora d'oferir-nos l'accés als documents que aquí reproduïm, així com l'amabilitat i la bona disposició per a facilitar-nos-en la reproducció.

2. Carta de Vicenç Riera Llorca a Rafael Tasis, Ciutat de Mèxic, 9 de febrer de 1956.

I*

[20/8/53]

Mèxic, 23 de juny del 1953

Benvolgut amic: He rebut la vostra carta del dia 18. D'ací uns dies us enviaré una còpia de l'acta.³ És possible que a més d'en Miracle i de l'Oller Rabassa tirés al premi, com dieu, en Santamaria.⁴ Hi ha una obra de Barcelona d'un autor que no tinc identificat: *Conte de fades*. No tinc cap motiu per a dubtar que el Premi serà una realitat en totes les seves clàusules.⁵ I no crec –això no té res a veure amb la qüestió del premi– que l'Artís estigui enfadat amb vós perquè col·laboreu a PB.⁶ Jo segueixo amb ell en les relacions cordials de sempre i mai no m'ha demostrat que estigués enfadat amb mi ni amb ningú de la colla de PB, excepció feta de dues persones amb les quals ja estava enfadat de molt abans: en Bartra i en Fabregat.⁷ PB no es publica amb el propòsit de fer la competència a LNR ni jo em vaig separar d'aquesta per a fer PB. Me'n vaig separar per discrepàncies amb l'Artís en qüestions de política internacional, sorgides amb motiu d'uns treballs publicats a LNR: unes discrepàncies que mai no hauria cregut tenir amb un home dels antecedents liberals de l'Artís.⁸ Li vaig dir francament perquè

* Carta manuscrita, 1f. escrit per dues cares amb tinta verda i amb la signatura també manuscrita.

3. Riera es refereix a l'acta del Premi Catalònia, atorgat, el 1953, a la novel·la *Tres* de Rafael Tasis. El premi, convocat a Mèxic de 1950 a 1953 per l'editor i impressor Avel·lí Artís i Balaguer, reconeixia la millor novel·la presentada a concurs. El guardó consistia en una dotació econòmica i en la publicació del volum guanyador dins la Col·lecció Catalònia nascuda, el 1944, de l'empresa editorial del mateix Artís a Mèxic. La col·lecció pretenia publicar llibres catalans de gran rigor editorial que no podien sortir a l'interior. El jurat que va premiar l'obra de Tasis estava integrat per Lluís Nicolau d'Oliver, Carles Esplà, Eduard Nicol, Antoni M. Sbert, Josep Carner, C. A. Jordana i el mateix Riera Llorca.

4. Es refereix als escriptors Josep Miracle (1904-1998), Joan Oller i Rabassa (1882-1971) i al jurista i escriptor Joan Santamaria (1884-1955).

5. Malgrat la confiança expressada aquí per Riera Llorca, cal reconèixer que un seguit de circumstàncies econòmiques i personals –entre les quals destaquen la mort d'Artís, el 1954, i els problemes dels hereus amb la vídua i marmessora– van ser la causa que la novel·la *Tres* no pogués veure la llum fins gairebé una dècada després, el 1962, quan Bartomeu Costa-Amic la publicà a l'editorial Biblioteca Catalana, també de Mèxic.

6. Segurament, Tasis havia manifestat a Riera en una carta anterior certs temors davant la possibilitat que Artís i Balaguer s'enfadés amb els col·laboradors de *La Nostra Revista* –publicació dirigida per ell– que, de cop i volta, enviaven originals a la recentment creada *Pont Blau*.

7. Es refereix, evidentment, al poeta Agustí Bartra i Lleó (1908-1982) i al polític, escriptor i administrador de *Pont Blau* Ramon Fabregat (1894-1995), tots dos exiliats a Mèxic.

8. Vicenç Riera Llorca exercí el càrrec de secretari de *La Nostra Revista* des de la seva creació, el 1946, fins al número 63, de febrer-març de 1952. Els motius concrets de la divergència entre Riera i Artís són explicats amb detall en una carta que el primer adreça a Joan Fuster, un dels seus principals interlocutors. En reproduïm aquí un fragment perquè considerem que il·lustra molt bé la percepció que els exiliats catalans tenien de la complexa situació mundial del moment i perquè justifica, en certa manera, les tendències ideològiques de *Pont Blau*. Riera afirma: «Una de les raons que ens ha allunyat de LNR és que l'Artís, indignat perquè els Estats Units no treuen en Franco, pren una posició russòfila, que reflecteix a la revista. En Tona, en Fabregat, en Soler Vidal i jo –com tots els socialistes catalans– vam passar una

deixava LNR i vam seguir tan amics com sempre. Algun temps després en Fabregat i altres amics van invitar-me a ajudar-los a fer PB. Posats d'acord sobre l'orientació de la nova publicació, no vaig veure que tingués cap motiu per refusar. LNR havia deixat pràcticament de publicar-se i PB havia de ser una cosa diferent: dues raons per les quals PB no havia de fer la competència a LNR.⁹ Fixeu-vos que la majoria dels col·laboradors de PB són antics col·laboradors de LNR –que no han renyit pas amb l'Artís– i amics personals de l'Artís: Samper, Guansé, Benguerel, Tona, Víctor Alba, Ventura Roig, Miravittles, Roure-Torrent... L'Artís em parla sempre de vós amb molt d'afecte i quan li vaig donar la nota del veredict em va dir, textualment: «Home, estic content que s'hagi donat el premi a Tasis! Per moltes raons! N'estic content, de debò!». Això us ho dic confidencialment. Potser no us ho hauria hagut d'escriure, però ho faig per tal d'esvaïr els vostres recels i comptant amb la vostra discreció.

Cordialment

Vicenç Riera

II*

[2/11/53]

Mèxic, 25 d'octubre del 1953

Benvolgut amic Tasis: He rebut la vostra carta del 18, amb l'article sobre la novel·la policíaca americana. Celebro les bones notícies que em doneu sobre

* Carta mecanoscrita, 1f. escrit per una cara, amb el comiat i la signatura manuscrits amb tinta verda. temporada, desgraciadament massa llarga, als rengles comunistes –en realitat russos– i sabem el pa que s'hi dona. Això és una altra història, que ja coneixes una mica si has llegit a LNR els articles d'en Tona sobre el comunisme, i te'n donaré detalls en una altra ocasió. [...] Quan vaig dir a l'Artís que retirés el meu nom de LNR perquè acceptava un article del coronel Guarner que jo considerava, a més d'espanyolista, russòfil, l'Artís em va dir, molt seriós, com si fes una descoberta, que jo era “americanòfil”. Per simplificar, li vaig contestar que sí. I ell em va dir que no gosaria a dir-ho públicament. Es veu que està convençut que un exiliat català no pot prendre cap altra actitud que la seva: a favor de l'URSS perquè els Estats Units no han tret en Franco. És veritat que són molts els que pensen el mateix, entre altres en Bartra i la seva muller. En gent liberal, com realment són ells, això és un disbarat.» Carta de Vicenç Riera Llorca a Joan Fuster, Mèxic, 1 de juny de 1952, dins J. FERRER; J. PUJADAS [cur.], *Epistolari Joan Fuster-Vicenç Riera Llorca*, Barcelona: Curial, 1993, p. 169.

9. Des de finals de 1950 fins a la mort del seu artífex principal –Avel·lí Artís i Balaguer–, el 1954, *La Nostra Revista* patí diversos problemes derivats de la manca de finançament, de les dificultats per cobrar algunes subscripcions i de la manca de qualitat dels números. En aquest sentit, el mateix Riera Llorca –encara exercint de secretari–, en una carta adreçada a Joan Fuster, reconeix: «T'agraïxo el teu interès per LNR, que, contra totes les esperances concebudes mesos enrere, no acaba de sortir de dificultats. Encara no ha aparegut el número que havia de dur data d'agost i que probablement durà la de gener vinent. L'han preparat en una impremta molt dolenta i fa angúnia de veure les proves. [...] Si no es troba una impremta que pugui fer la revista decorosament, jo mateix proposaré que es deixi córrer, perquè això acabarà semblant obra d'aficionats de barriada.», *ibidem*, p. 151. Tanmateix, *La Nostra Revista* vingué a

l'acollida de PB a Barcelona i he passat el vostre encàrrec a Fabregat.¹⁰ L'article, si m'ho permeteu, el tindrè en reserva una temporada. Com que el tema no és d'estricta actualitat, no perdrà cap interès si el publiquem d'ací uns mesos.¹¹ És molt bo i estic segur que agradarà als lectors. A mi m'ha plagut molt. El tema m'és familiar perquè aquests darrers anys he traduït alguns milers de pàgines d'aqueixa literatura per a una editorial de Mèxic fins l'any passat, que vaig acceptar un lloc de traductor a l'ambaixada britànica.¹² Les raons per voler retardar-ne la publicació no tenen res a veure amb la qualitat ni l'interès, indiscutibles, del treball. Obeeixen a unes discussions que he tingut amb alguns companys de la redacció sobre el caràcter de les col·laboracions. Sé que algú em diria que el vostre article no s'ajusta a la catalanitat que he exigit en refusar-li algun treball. No tindrien raó, perquè el cas és molt diferent, però les discussions i la tibantor serien inevitables.¹³ Us quedo a deure una explicació detallada per a una altra carta i després del que acabo de dir necessito precisar tres coses: a) d'ací uns mesos publicarem el vostre article; b) tinc un gran interès a anar publicant mentrestant altres coses vostres; c) les discussions en el si del grup editor no signifiquen cap perill per a la subsistència, la regularitat ni l'interès de PB.¹⁴ Espero la vostra nota sobre *El pelegri apassionat* –no sé si sabeu que aquest

completar, sens dubte, una de les tasques patriòtiques i culturals més emblemàtiques de l'exili català a Mèxic. El seu sentit requeia en una reivindicació política i social nacionalista que tenia les seves arrels en una reivindicació cultural.

10. És possible que es tractés d'un encàrrec de tipus bibliogràfic. Tant Joan Fuster com Rafael Tasis aprofitaren la correspondència amb els exiliats a Mèxic per a sol·licitar-los material bibliogràfic que no es podia aconseguir a Catalunya.

11. Pel que fa a les «bones notícies» de Barcelona, cal dir que aquesta és una de les inquietuds més insistent de Riera Llorca en la correspondència amb els seus interlocutors de l'interior: la recepció de *Pont Blau* a terres catalanes. Recordem que, al cap i a la fi, la revista tenia com a objectiu esdevenir un pont real entre exili i interior. Pel que fa a l'article al qual es refereix, cal dir que es tracta del text de Tasis «Punt de vista català sobre la novel·la políciaca americana», publicat, finalment, al número 14 de *Pont Blau*, de desembre de 1953, p. 321-324.

12. Efectivament, la tasca de traductor per encàrrec editorial no fou aliena a Riera Llorca durant els seus primers anys a Mèxic. Traduí tant novel·la negra nord-americana com altres gèneres més acostats a la història, per exemple, que a la literatura. Esmentem aquí les seves traduccions de C.S. Forester, Hubert Griffith, Edward Grigg, Jean Camp, Charles Mergendahl, Leonardo Sciascia, Oriana Fallaci, David Lodge o Henry James. Per a una nòmina completa dels títols traduïts al castellà per Riera Llorca, vegeu V. RIERA LLORCA, *Cròniques americanes. Articles publicats en les revistes de l'exili*, Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2003, p. 396-397.

13. En una carta del 9 de desembre d'aquell mateix 1953 –i que reproduïm a continuació–, Riera Llorca explica detalladament a Tasis el perquè d'aquesta decisió i justifica la seva posició com a director de la revista. Aquí només avançarem que *Pont Blau* havia nascut amb una clara premissa nacionalista que, si bé no exclouia *a priori* qualsevol manifestació literària o artística pel sol fet de no ser catalana, sí que donava preferència a les expressions autòctones.

14. Just a mitjan 1953 tingué lloc un debat intern al si de *Pont Blau* entre el director de la revista i un dels principals corresponents, Joan Fuster, d'una banda, i dos dels que aleshores eren col·laboradors pròxims, Agustí Bartra i Pere Calders, de l'altra. El motiu: l'acceptació, per part de Riera Llorca, de textos escrits en variants dialectals valencianes i balears. La manca de qualitat d'alguns textos de procedència valenciana així com el fet que aquests fossin inclosos a *Pont Blau* mantenint les variants dialectals occidentals, foren els motius principals que generaren una polèmica que, més que protagonitzar

títol és el d'una col·lecció de narracions de l'italià G.A. Borgese: *Il Pellegrino Appassionato* (1933)– en el to que us plagui i cregueu convenient. L'amic Joan Fuster, de València, ha d'enviar-me'n també un comentari. Pel que me n'ha dit en cartes, sé que hi farà algunes reserves, però menys coneixedor de l'ambient i dels mòbils de la novel·la –per raons d'edat i de distància–, no té els vostres motius d'indignació; per això, encara que no faci una crítica favorable no farà tampoc una rebentada.¹⁵ Se m'acut que podríem publicar els dos articles junts sota el títol «Dues opinions sobre *El pelegrí apassionat*» o un de semblant. Què us sembla?¹⁶

directament les pàgines de la revista, es desenvolupà rere la bambolina: en reunions que els protagonistes mantingueren a Mèxic i en la correspondència que creuava l'Atlàntic. Rere aquesta polèmica s'amagava, en realitat, el debat sobre l'ús de la llengua literària, la conveniència de respectar les variants dialectals i les pors de «balcanització» del català, per utilitzar un terme aplicat per Bartra. Defensors a ultrança de la gramàtica fabriana i detractors de «l'absolutisme dialectal barceloní» –en termes fusterians– s'encaren en el si d'una publicació catalana a l'exili en uns moments –principis dels anys cinquanta– en què si alguna problemàtica no es discutia en els pocs espais que la llengua i la literatura catalanes tenien per fer-ho, era justament aquesta. La polèmica acabà amb l'allunyament –literal– de Calders i Bartra de *Pont Blau* i encara cuesa fins tres anys després, quan aquest darrer emprengué el suplement literari de *La Nova Revista* –aleshores dirigida per Avel·lí Artís-Gener. Bartra hi publicà una enquesta adreçada a diversos escriptors catalans –Rafael Tasis, Joan Triadú, Baltasar Samper, Marià Villangómez i Llobet, Osvald Cardona, Ramon Folch i Capdevila, Miquel Dolç i Joaquim Amat-Piniella– per tal de reforçar la seva posició davant el tema. Com fos, no hi ha dubte que la polèmica generada al si de *Pont Blau* fou una de les més fructíferes a l'exili, tant pel nombre d'implicats com per l'alçada dels arguments esgrimits d'una banda i l'altra.

15. Des de l'aparició del primer volum del cicle novel·lístic de Puig i Ferrer, *Janet vol ser un heroi* (1952), fins a la de l'onzé, *Pel camí dels desguges* (1963), l'obra fou objecte de discussions i polèmiques diverses en el migrat àmbit literari català, sobretot de l'exili. De bon principi, doncs, el cicle encará detractors i defensors que opinaven i rebatien, sovint deixant de banda els criteris exclusivament literaris, per jutjar tant l'obra com l'autor des d'un punt de vista de vegades polític, de vegades econòmic, no sempre artístic. Cal no perdre de vista que era una realitat ben sòlida la sospita de l'enriquiment de Puig arran de les possibles comissions cobrades per l'escriptor fent d'intermediari en la compra del material de guerra adquirir per la Generalitat. El paper de *Pont Blau* en aquesta polèmica va més enllà d'una simple plataforma per donar difusió al principal cicle novel·lístic català del segle XX. Com afirma Riera Llorca en una carta a Josep Queralt –editor del cicle–, «la discussió de l'obra pot convertir-se en el judici de la nostra època» (Mèxic, 21 de juny de 1959, dins J. CAMPS I ARBÓS, «Ramon Xuriguera (1901-1966): ideologia, activitat cultural i literatura», vol. III, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004, p. 2284). La premissa de la revista, així, sembla ser aquesta: una gran obra –en molts sentits, entre els quals no és menor el de l'extensió– mereix no només difusió, sinó que se'n parli, generar polèmica al seu voltant. I això és el que fa *Pont Blau*. De totes les postures davant l'obra de Puig, la revista de Mèxic en recull una àmplia mostra a través de notes, articles d'opinió i editorials publicats, sobretot, entre mitjan 1959 i finals de 1961.

16. L'aportació de Tasis, finalment, aparegué, juntament amb la de Fuster, sota el títol comú «Dues opinions sobre *El pelegrí apassionat*», *Pont Blau*, núm. 15, gener 1954, p. 14-16. El de Tasis es titulava, simptomàticament, «Novel·la i autobiografia». Després d'apel·lar a obres anteriors de similar tarannà d'autoria diversa –Duhamel, Pasquier–, Tasis tracta el tema de la implicació de l'autor amb els seus personatges i remet a Flaubert, Stendhal, Balzac, Tolstoi o Dickens. Però en arribar a Puig i Ferrer, es lamenta: «Hom cerca, involuntàriament, quin dels exàmits o enemics del novel·lista s'amaga darrera de cada personatge, i quina part de veritat pot haver-hi en les enormitats que els atribueix». Tasis hi veu més, en l'obra de Puig, un fracàs dels objectius que l'autor es plantejà en el prefaci d'aquesta –«l'ambició de crear una figura representativa de la gent catalana, amb tots els seus defectes i les seves qualitats»– que un autèntic assoliment del previst. Com a contrapunt d'aquesta crítica, apareix tot seguit la segona opinió, signada per Joan Fuster. Aquesta, ara sí, positiva i reivindicadora de les virtuts del protagonista Janet. Tot i això, el valencià no s'està d'esmentar el mateix punt que li criticava Tasis: «Tinc entès que *El pelegrí apassionat* ha suscitat un cert escàndol als medis literaris barcelonins. L'autor sabia que el provocaria. La seua tècnica el pressuposa, fins a cert punt: l'ambigüitat entre el real i l'inventat, que ell es proposa, moltes vegades es limita a la mera atenuació d'una realitat plena i quasi crua». Però Fuster, més que defensar una posició contrària a l'exposada per Tasis, «lleua ferro», com diria ell, a la qüestió: «Si l'exhibició de la

Joan Fuster és l'autor del volum II de les Monografies Bages: *La poesia catalana fins a la Renaixença*, que apareixerà probablement el mes que ve.¹⁷ Fóra interessant que l'autor vingués a Barcelona a fer una lectura de la monografia. Fuster és un home intel·ligent, entusiasta, actiu i ben preparat; l'escriptor català de més categoria que ha aparegut a València després de la guerra; i convé que es posi en contacte personal amb els elements sans de Barcelona –on ja té algunes relacions–. Crec que em puc comprometre que PB patrocini la lectura i pagui el viatge i l'estada de dos o tres dies a Barcelona. ¿Podríeu encarregar-vos d'organitzar l'acte o de fer-lo organitzar per un amic de confiança? Penso en una cosa íntima i sense cap matís polític, de caràcter estrictament literari. I podríeu dir-me també quant podrien importar aproximadament les despeses? Viatge en primera i estada en un hotel decent.¹⁸ Convindria no deixar ficar cullerada en aquesta qüestió els folls.¹⁹

“roba bruta” és una astúcia per fer-se llegir, cal afegir que és una astúcia ben passatgera: la trampa parada per Puig s'haurà rovellat d'ací a uns anys; aleshores ningú no recordarà qui s'amaga darrere de tal o de tal altre personatge». I no tan sols li treu importància sinó que atorga a l'obra i al fet que sigui, en bona mesura, una novel·la en clau, la importància que, justament, contrariava a Tasis. Per Fuster, el fet que cada personatge n'amagui un de la vida real «assegura la seua significació de testimoni d'una societat i d'un temps, i per tant –tornant al que dèiem adés– com una dada convincent, *representativa*, per a entendre Catalunya i els catalans. La valoració que després se'n faça ja és un altre problema”. Tasis, en canvi, que havia viscut l'època a la qual fa referència l'obra de Puig, en fa una interpretació ben diferent. El seguiment exhaustiu d'aquesta polèmica a les pàgines de la revista de l'exili, es pot trobar a M. NOGUER FERRER, «Estudi de *Pont Blau* (1952-1963): una revista cultural i literària entre l'exili català a Mèxic i els Països Catalans», Tesi Doctoral, Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2008.

17. Amb l'objectiu de reprendre la tasca de les Edicions Catalanes de Mèxic –creades el 1952 per Ramon Fabregat i fallides un parell d'anys després–, el grup de *Pont Blau* decidí encetar una nova editorial en uns moments, el 1955, en què la revista ja estava encarrilada. Crearen l'Editorial Xaloc que, com la seva predecessora, tingué una vida efímera: publicà vuit llibres de literatura, història i arts plàstiques. Cal destacar, però, la seva tasca com a editorial, que féu possible la sèrie de tres monografies de contingut catalanista patrocinades i dirigides per Francesc Farreras i Duran, enginyer i diputat tarragoní exiliat a Mèxic que, el 1954, esdevingué president del Parlament de Catalunya a l'exili. L'Editorial Xaloc publicà, dins les Monografies Bages, els volums *Compendi de la doctrina catalanista*, de Prat de la Riba –amb presentació de Farreras i Duran i notes d'Abelard Tona i Nadalmai; *La poesia catalana fins a la Renaixença*, de Joan Fuster, i *Catalunya sota la Corona d'Aragó*, de Vicenç Riera Llorca. Sobre la importància de l'existència d'aquests volums per a la carrera de Joan Fuster, vegeu S. CORTÈS, «Joan Fuster i les “Monografies Bages” de Mèxic», a *Fuster entre nosaltres*, València, Generalitat Valenciana, 1993, p. 76-79.

18. D'aquestes paraules i d'aquesta carta es deriva tot el que suposà –tant per a Fuster, com per als escriptors barcelonins que el van rebre, com per a la cultura catalana– la visita del valencià a la capital catalana. No cal dir que pel jove de Sueca, que tot just començava a ser una veu coneguda entre els minvats cercles intel·lectuals catalans, el viatge a Barcelona representà una experiència personal i professional que tindria els seus fruits. Fuster visità Barcelona del 10 al 18 de febrer de 1954. Gràcies a la bona organització brindada per Tasis i el petit grup d'escriptors barcelonins que acolliren el valencià, la visita resultà un èxit reconegut per ambdues bandes. A partir d'aleshores, foren diversos els viatges de Fuster a Barcelona, un cop ja hi hagué establerts contactes i amics i guanyà confiança en ell mateix i en la seva obra. La importància de conèixer el què i el com de la primera visita fusteriana al Principat recau en dos motius, bàsicament: primer, perquè es va articular des de Mèxic, de mans del director de *Pont Blau*, amb una sèrie de finalitats que havien estat molt ben pensades; i segon, perquè aquell viatge tingué repercussions en el contingut de la revista, en la nòmina de col·laboradors i en alguns «reajustaments ideològics» que s'hi fan. Al darrer número, el 126, un últim article de Tasis de la seva sèrie «Situació de...» dedica a Fuster unes magnífiques línies en què a més d'elogiar la seva obra i la seva tasca dins el panorama cultural valencià i català, reconeix el paper que la revista de Mèxic tingué en els inicis assagístics i literaris de Fuster: fou, per ell, una plataforma pública catalana que li donava espai i difonia la seva veu; un autèntic laboratori de proves on el valencià pogué assajar i assentar les bases de la seva obra primerenca.

19. En cap altra carta Riera Llorca esclareix a qui fa referència, concretament, amb aquest adjectiu.

Vaig rebre carta i originals –que es publicaran, és clar– de Ferran Canyameres.²⁰Ja li escriuré. He escrit a Martínez Ferrando i li dic que no tenim representant a Barcelona, però que com que teniu relacions comercials amb Ramon Fabregat, us pot abonar a vós la subscripció de PB.²¹

Us abraça cordialment

Vicenç Riera

III*

[1/1/54]

Mèxic, 9 de desembre del 1953

Benvolgut Tasis: Vaig rebre la vostra carta del 28 de novembre, amb la crítica de la novel·la d'Oller Rabassa i de la biografia, treball interessant que anirà en el número de gener de PB,²²el mateix en el qual es publicarà el vostre article sobre *El pelegrí apassionat*, junt amb el de Joan Fuster. Us agraeixo molt la vostra entusiasta col·laboració i l'encert que teniu a fer-la variada i interessant. L'article sobre la novel·la policíaca nord-americana és a la impremta per al número de desembre i la setmana que ve us n'enviaré el retall. A propòsit d'aqueix article us insinuava, en una carta anterior, que em resisteixo –amb l'assistència de la majoria del grup editor– a publicar traduccions i certs treballs d'autors catalans sobre temes estranys a Catalunya. [El que segueix no va pas per a aqueix article sobre la novel·la policíaca americana, que encaixa bé a PB, sinó per les traduccions que m'oferiu i, sobretot, per a explicar-vos les discussions que havia tingut amb alguns companys per haver-los refusat alguna traducció.] No és per ganes de fer una publicació casolana, tancada als fets i les idees universals, en els quals jo i tots els companys estem interessats, sinó perquè creiem que la tasca d'incorporar al català algunes mostres de la literatura en

* Carta mecanoscrita, 2f., amb el comiat, la signatura i el *post scriptum* manuscrits amb tinta verda. També són manuscrites algunes anotacions al marge que al cos del text queden indicades entre claudàtors.

20. Riera es refereix, segurament, als textos de Canyameres que sortiren publicats a *Pont Blau* poc després d'aquesta carta: les narracions «Desencís», *Pont Blau*, núm. 13, novembre 1953, p. 273-275; i «El fanal solitari», *Pont Blau*, núm. 21, juliol 1954, p. 218-219.

21. Aquesta és la confirmació de l'enorme rellevància que la figura de Tasis tingué per a la revista de l'exili. Tot i no haver-ne estat nomenat oficialment, dugué a terme –i de manera brillant– una constant tasca de corresponsal i representant. El paper no era gens menyspreable per a una publicació que havia fet de la premissa de col·laboració entre exili i interior un autèntic pilar que l'havia de sustentar.

22. Es refereix a l'extensa ressenya de l'obra *La història d'uns secrets*, d'Oller Rabassa, *Pont Blau*, núm. 15, gener 1954, p. 23-24, i a la nota que Tasis dedicà a l'assaig de Leandre Amigó *Joan Oller i Rabassa, novel·lista*, publicat a continuació de la ressenya.

altres llengües ha de quedar en segon terme: en primer, cal realitzar la de divulgar l'obra dels autors catalans en tots els gèneres que tinguin cabuda a PB. Si hi haguessin moltes revistes catalanes, PB podria ser, donats el caràcter i els gustos dels seus redactors, una de les de tipus cosmopolita que incorporés a la nostra llengua moltes obres importants estrangeres; però si en les circumstàncies actuals ens dediquem a això, posats a donar preferència a la gran qualitat d'alguns autors estrangers, quedarà ben poc lloc per als autors catalans, perquè, si *Presència Catalana*, de París, no segueix la seva publicació –la qual cosa ignoro–, PB és l'única publicació literària catalana.²³ Ens fa una mica de companyia, amb alguna pàgina literària, *Ressorgiment*, de Buenos Aires, revista, com ja sabeu, de caràcter principalment –quasi exclusivament– polític. No sé si les meves raons us semblaran prou convincents... Us les exposo sense cap animositat contra la idea de traduir al català tot allò que, publicat en altres llengües, valgui la pena d'incorporar al català, perquè jo mateix estaria molt content de col·laborar en una obra semblant. Es tracta d'un problema d'espai. Fem una excepció: la dels treballs en llengües estrangeres que facin referència als Països de Llengua Catalana, que crec que convé divulgar tant com la mateixa obra dels escriptors catalans. Esperem, doncs, disposar de més pàgines –o que apareguin altres revistes catalanes– per a publicar traduccions. [Si no esteu d'acord amb el meu criteri, envieu el que vulgueu. Per a vós, estic disposat a fer una excepció.] Respecte a originals vostres, ens fareu un gran favor que ens n'envieu sovint, com més millor perquè fan honor a la revista i contribueixen al seu interès. Quant al poema d'Aragon, deixeu-me que «m'hi pensi»... Ací l'inconvenient està en la filiació política de l'autor. No voldria que en la publicació d'un treball d'Aragon, que no obeiria més que a interès per la seva obra literària, poguéssim atribuir-s'hi interès polític.²⁴

23. Si bé aquesta afirmació no acaba de ser del tot certa, sí que té fonaments lògics. Només per esmentar el cas de Mèxic, cal recordar que encara sobrevivia –com podia, això sí– *La Nostra Revista*, com hem vist. Tot i la seva irregularitat, encara no havia mort a finals de 1953, data en què Riera escriu aquesta carta. La seguiria, a la seva mort, *La Nova Revista*, dirigida per Tisner, i de caràcter també literari. A principis dels anys cinquanta, el panorama sociopolític peninsular havia canviat lleugerament respecte dels anys quaranta. D'una banda, la victòria aliada que posà fi a la Segona Guerra Mundial –i que no derivà en un enfrontament de cap mena amb la dictadura franquista–, i de l'altra, el reconeixement internacional del règim franquista, marquen els límits d'aquest període. Aquestes dues realitats fan que els exiliats perdin tota esperança en la derrota de Franco i, conseqüentment, o bé comencin a tornar, o bé comencin a treure a l'exili la condició de temporal per convertir-lo en permanent. Aquestes actituds també marquen l'existència de les revistes culturals dels exiliats catalans a Mèxic. A partir d'aquest moment, s'inicien les publicacions que tindran una vida menys efímera i es començarà a pensar en la necessitat d'alimentar-se de continguts i col·laboradors no sols exiliats sinó també de l'interior. És el cas de la revista que ens ocupa.

24. Es refereix al poeta francès Louis Aragon (1897-1982). Juntament amb André Breton, fou un dels fundadors del moviment surrealista. Políticament, cal destacar la seva filiació comunista. És possible que sigui aquesta la que genera les reserves de Riera Llorca i el motiu pel qual, finalment, no apareix publicat cap poema d'Aragon a les pàgines de *Pont Blau*.

Vaig parlar amb en Farreras Duran del vostre treball sobre la poesia catalana i, com ja us havia avançat com creença meva, està d'acord a publicar-lo.²⁵ No solament està d'acord a publicar-lo: creu convenient publicar-lo. L'extensió de 80 pàgines no és cap obstacle: farem un volum doble. Justament demà tenim a casa una reunió Farreras, Fabregat, Tona i jo per tractar d'aqueixes i altres edicions. Ja sabeu que aqueixos treballs són retribuïts, perquè heu fet de mitjancer per pagar el de Joan Fuster.²⁶ Quant a la premsa que pugui córrer us diré, per tal que us ordeneu la feina, que si el treball està ací pel mes de març, arribarà oportunament, segons el pla de publicacions. En Fuster va enviar el seu original per avió gràcies a una tarifa especial econòmica que va descobrir per als «papers de negocis» en sobre obert i certificat.

En Fabregat em diu que el treball de Joan Fuster no estarà llest fins d'ací un parell de mesos: cap a mig febrer. Això retarda lamentablement el viatge d'aqueix amic a Barcelona, perquè crec –i suposo que hi estareu d'acord– que el viatge fóra més convenient i oportú quan la monografia fos publicada i en tinguéssiu algun exemplar. Aquest retard em contraria perquè crec molt important que establiu contacte amb en Fuster i com més aviat millor. Ell en la seva darrera carta em diu: «Crec que el patrocini de la S.C.d'E.H. seria una mica desproporcionat a l'acte que es tracta de celebrar. M'interessa, sobretot, deixar ben clar que no vull donar gat per llebre, és a dir, que la meua monografia no és més que un treball de síntesi, més ben o més mal aconseguit, i no una obra d'investigació ni d'aportació de punts de vista nous i originals. Garantit açò, parlaré –o llegiré– on vulgueu i sota el patrocini de qui vulgueu.» Ell parla sempre amb aquesta modèstia de la seva obra, però si bé és cert, com diu, que la seva monografia és un treball de síntesi i no d'investigació, és interessant i reeixit. El seu interès literari per si sol justifica la lectura o conferència, però aquesta és convenient per moltes altres raons. Penso que potser en Fuster

25. Riera fa referència a un possible volum que, en realitat, mai aparegué en el conjunt de les Monografies Bages. Aquestes finalitzaren abans que el projecte fos una realitat. Un mes abans d'aquesta carta, el 16 de novembre, Riera n'enviava una altra a Tasis en la qual l'animava a reprendre un treball anterior sobre la poesia catalana. És possible que fos el mateix Tasis qui, seguint les recomanacions de Riera, oferís el seu llibret per a publicar-lo com a monografia a Mèxic. I és igualment possible que fos un treball que partís de l'*Antologia de la poesia catalana: de Lull a Verdager. Segles XVIII-XIX*, Barcelona, Selecta, 1949. «Crec que el vostre treball sobre la poesia catalana podria publicar-se a les Monografies Bages, i us recomano que l'envieu per a lliurar-lo a Farreras Duran, que és qui, en aquesta qüestió de les Monografies, té l'última paraula. Si no us ha de donar molta feina fóra bo, com proposeu, de posar-lo al dia i de fer-lo partir de la Renaixença, per les raons que vós mateix exposeu. No sé exactament quina és la vostra idea per a "posar-lo al dia". Em permeto suggerir-vos que –si no ho heu fet ja i si no teniu alguna raó en contra– no deixeu d'incloure els mallorquins i els valencians que, al vostre judici, valgui la pena d'incloure. Entre els darrers n'hi ha dos de remarcables, potser els dos de més categoria en l'època moderna: Joan Fuster i Xavier Casp.» Carta de Vicenç Riera Llorca a Rafael Tasis, Mèxic, 16 de novembre de 1953. No cal dir que la recomanació de l'exiliat a Mèxic respon a la mateixa preocupació que el guiava en dirigir *Pont Blau*: la unió territorial, política i cultural dels Països Catalans.

26. Tal com Riera Llorca informa a Fuster en una de les seves cartes, la retribució esmentada era, aproximadament, l'equivalent a unes mil pessetes de l'època. Vegeu la carta de Riera a Fuster, Mèxic, 11 de gener de 1953, a J. FERRER; J. PUJADAS, *Epistolari*, p. 214.

preferiria parlar sobre el tema en lloc de llegir la monografia; sobre això ja us posareu d'acord.²⁷ Hem estat molt contents que l'Aramon vulgui prestar la seva valuosa col·laboració, i us prego que li'n doneu les gràcies.²⁸ I a vós he d'agraciar-vos la tramesa que m'anuncieu dels vostres llibres, que m'esmenteu en la vostra obra sobre la novel·la catalana²⁹ i la transmissió dels elogis que ha fet als editorials de PB «un senyor barceloní».³⁰ No podríeu dir-me, encara que sigui confidencialment, qui és aqueix senyor? Us ho pregunto per dues raons importants: per simple curiositat i per a orientació meva.

Cordialment

Vicenç Riera

PS: He rebut un conte, bo, signat B. C., acompanyat d'una carta cordial i entusiasta. El conte anirà al número de gener. Us adjunto un retall del sobre perquè vegeu si podeu identificar l'autor. Si aquest no vol donar el seu nom al públic, no el donarem; però m'agradaria, per a informació meva, saber qui és. Dedueixo, pel tema del conte, que és algú que va fer la guerra i, probablement, en un estat major.³¹

27. Efectivament, Tasis i Fuster es posaren d'acord sobre diversos aspectes de l'organització de la visita del valencià a Barcelona. En una carta del 25 de gener de 1954, Fuster confessava a Tasis l'autèntic motiu del seu viatge: «En realitat, aquest acte –dit siga *inter nos*– no és més que una excusa per facilitar-me l'anada a Barcelona i la coneixença personal d'uns quants amics barcelonins»; i li manifestava algunes de les seves reticències: «Josep M. de Casacuberta –que, com sabreu, m'ha publicat fa poc un llibre de versos, *Terra en la boca*, i me'n prepara un d'assaigs per a aquest any, *Sobre l'originalitat i uns poetes*– em parlà, fa unes setmanes, d'organitzar-me un parell de lectures literàries al marge d'això de PB. Una lectura, segons sembla, hauria de ser per a senyors respectables (passeu-me la ironia) i l'altra per a algun grup de joves. Em sembla bé la idea. Supose que a Barcelona no sereu cap excepció, i els escriptors –“els animals de ploma”– estaran tan dividits en grups i capelletes com a València. Em disgustaria que, si algú tingués interès per sentir-me o conèixer-me, aquestes incompatibilitats ho fessen difícil. Podríeu posar-vos en contacte amb Casacuberta –o si no podeu, digueu-m'ho i jo li escriuria– per arranjar això». Carta de Joan Fuster a Rafael Tasis, 25 de gener de 1954, Arxiu personal de Rafael Tasis.

28. Referència al filòleg Ramon Aramon i Serra (1907-2000), qui fou secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans. És de suposar que la «valuosa col·laboració» de què parla Riera Llorca es refereix a la bona disposició d'Aramon per col·laborar a *Pont Blau*. Tanmateix, al llarg de la revista no trobem cap col·laboració directa d'ell.

29. Es refereix a l'obra *La novel·la catalana*, Barcelona: Sagitari, 1954. En aquest estudi, Tasis dedica uns esments a l'obra novel·lística de Riera Llorca publicada fins en aquell moment.

30. A causa de la pèrdua de la correspondència de Rafael Tasis adreçada a Riera Llorca, desconeixem del tot a quina persona s'al·ludeix en aquesta carta. Fos qui fos, devia ser algú a qui no desagradava el to polític dels editorials de *Pont Blau*, ja que els dels números 11 al 13 –corresponents als mesos de setembre a novembre de 1953 i, per tant, previs a la data d'aquesta carta–, contenen marcats continguts de denúncia del règim i de la repressió que pateix la cultura catalana.

31. El conte al qual al·ludeix és el titulat «L'èxode» aparegut a *Pont Blau*, núm. 15, gener 1954, p. 5-8. Com és lògic, són diverses les col·laboracions publicades per la revista de Mèxic que apareixen signades amb un pseudònim. Cal entendre la revista en el context català dels anys cinquanta per copsar les pors i les inquietuds de molts escriptors i col·laboradors que consideraven insegur publicar amb el seu nom real segons quina mena de continguts, encara que es tractés d'una publicació que es feia a deu mil quilòmetres. L'aparició d'aquest conte a *Pont Blau* desconcerta tant Riera i Tasis com Fuster, i a la

IV*

[2/4/64]

Mèxic, 26 de març de 1963

Benvolgut amic Tasis: Oportunament vaig rebre el teu article sobre Joan Fuster³² i la informació de Santa Llúcia.³³ Els dos treballs van al número darrer del 1963 (que fa uns dies hem tret de la impremta), amb el qual –em sap greu, però havíem d’arribar en aquesta decisió [*sic*]– donem per acabada l’edició de PB.³⁴ La iniciativa

* Carta mecanoscrita, 1f. escrit per una cara, amb el comiat i la signatura manuscrites amb tinta verda. correspondència de cap dels tres no s’endevina qui s’amaga rere el pseudònim. No sembla que Tasis aconegués desxifrar l’enigma pel fragment del sobre que li envià Riera. El valencià apunta, en una carta a Riera Llorca: «[El [conte] signat B.C. és de Barat, no?; crec que m’ho va dir.». Carta de Joan Fuster a Vicenç Riera Llorca, Sueca, 14 de març de 1954, J. FERRER; J. PUJADAS, *Epistolari*, p. 343. Tanmateix, la resposta del director de la revista no el treu del dubte ni a ell ni a nosaltres: «Amb el que em dius sobre el conte signat B.C. em dónes una pista. De Joan Barat dius? No ho sabia. Va venir amb una carta anònima i els amics de Barcelona a qui vaig comentar no van identificar l’autor. Tornaré a preguntar.», Carta de Vicenç Riera Llorca a Joan Fuster, Mèxic, 24 de març de 1954, *ibidem.*, p. 346. En cap moment, tanmateix, es confirma si correspon o no a Barat. Sembla que en el cas concret d’aquest conte, la voluntat d’amagar-se rere les inicials tenia molt a veure amb el seu argument, una recreació literària del pas de la frontera francesa de dos soldats –un dels quals està ferit– en retirada a finals de la Guerra Civil. Arriben a una masia per demanar aixopluc, i la mestressa, una dona pagesa, i la seva filla els atenen convenientment. La veu del personatge protagonista narra en primera persona el moment de l’arribada a la casa. El conte va acompanyat d’una il·lustració de Giménez Giménez molt figurativa. Es tracta del primer episodi d’inspiració realista sobre la Guerra Civil i les seves conseqüències aparegut a *Pont Blau*.

32. Riera al·ludeix a l’article de Tasis «Situació de Joan Fuster», *Pont Blau*, núm. 126, octubre-desembre 1963, p. 194-198. Cal dir que es tracta d’un extens assaig que recorre la trajectòria literària i ideològica fusteriana. Aquest text és el darrer que conforma la sèrie instigada i protagonitzada directament per Rafael Tasis i titulada «Situació de...». Fou una de les sèries més destacables de *Pont Blau*, per la qualitat dels assaigs que contenia. L’autor fou sempre Tasis, i dedicà treballs a Josep Maria de Sagarra –núm. 55, maig 1957, p. 134-138–; Josep Pla –núm. 74, novembre de 1958, p. 394-399–; Gaziol –núm. 77, març de 1959, p. 74-79–; Ferran Soldevila –núm. 84-85, octubre-novembre de 1959, p. 290-294–; i Joan Fuster.

33. Amb més o menys regularitat, anualment, des del número 27 de *Pont Blau*, corresponent al mes de gener de 1955, Rafael Tasis envia anualment una crònica de l’esdeveniment socioliterari més important de l’agenda cultural catalana: el lliurament dels premis literaris de la nit de Santa Llúcia a Barcelona. Aquesta ressenya o crònica de l’acte no era exempta de l’humor i la ironia propis de Tasis. Per això, i per alguna crítica a autors o membres dels jurats dels premis, així com per una qüestió lògica de seguretat, aquestes cròniques apareixen signades amb el pseudònim *Blanquerna*, de ressons lul·lians

34. L’explicació que segueix sobre la fi de la revista és la més detallada i concreta que s’ha publicat. Al seu llibre *Els exiliats catalans a Mèxic* (Barcelona: Curial, 1994), Riera n’ofereix una de similar però molt més sintetitzada i amb un motiu més que no explicita en aquesta carta: la publicació, a l’interior, de la revista *Serra d’Or*, encara no autoritzada però sí permesa pel règim. És lògic pensar que si *Pont Blau* nasqué amb la voluntat de ser una plataforma d’expressió sobretot literària conjunta entre exiliats i no exiliats, en el moment que a l’interior aquests es poguessin expressar amb més llibertat, *Pont Blau* perdria bona part de la seva raó d’existir. Les causes que posaren fi a la revista, doncs, es podrien resumir en tres: la continuació de les dificultats econòmiques que l’havien assetjat al llarg de tota la vida, la manca de distribució a l’interior i l’existència d’una sèrie de publicacions de tipus literari. Ara bé, estudiant la revista a fons i analitzant-la des d’un punt de vista diacrònic, és possible que un altre motiu no reconegut públicament s’afegís ja esmentats: el cansament que implica tirar endavant una publicació que tenia més dificultats que mai per trobar col·laboradors variats, seriosos i que fessin textos de qualitat. Malgrat aquests motius tan explícits, dues cartes posteriors a aquesta adreçades, també, a Rafael Tasis evidencien que hi hagué un petit intent de ressuscitar la publicació. Per raons d’espai, ens limitem aquí a esmentar-ne només uns fragments. En una carta signada a Mèxic el 10 de maig de 1964, Riera afirma: «Sembla que

de plegar la vaig prendre jo i l'amic Fabregat hi va estar d'acord. Si no podíem assegurar una circulació ràpida i raonablement nombrosa a l'interior, la publicació de PB no tenia objecte. El meu propòsit no va ser mai fer una revista més d'exiliats per reproduir els desfogaments que fa vint-i-cinc anys es vénen repetint –fa temps ja d'una manera anacrònica– amb una constància alegre i poca-solta, als cafès de Mèxic i a l'Orfeó (de Mèxic). Em va costar molt de plegar, però feia onze anys que l'amic Fabregat se'm planyia de la impossibilitat de fer arribar PB a Barcelona d'una manera regular; i un dia em vaig decidir. Vaig dir a Fabregat que com que tinc el propòsit de tornar a Barcelona en una data més o menys pròxima,³⁵ un dia o altre hauria de deixar PB i com que no tinc la seguretat de la data en què m'hauria vist obligat de deixar la revista, preferia deixar-la en acabar un any, lliure de compromisos amb els subscriptors, i que ara, amb el darrer número del 1963, era una bona ocasió. Però que si ell volia continuar la publicació amb una altra persona, jo no hi tindria inconvenient. En Fabregat va dir-me: «Feia temps que volia proposar-t'ho. Pleguem.» Dies després li vaig donar a llegir l'original de l'editorial en el qual comuniquem als lectors la decisió de plegar i em va dir que hi estava d'acord. Et dono aquests detalls perquè després, en Fabregat ha observat una actitud un xic estranya. Quan estaven imprimint PB, va veure en Climent i li va dir que no hi havia cap motiu per a plegar i que no és cert, com es diu a l'editorial, que la revista no arribés regularment a Barcelona. (S'ha passat onze anys dient-me que no hi arribava i no em va dir que no fos cert en ensenyar-li l'original de l'editorial.) T'agrairia que em diguessis si la revista arribava –tu has de saber-ho– en una quantitat raonable i amb regularitat.) Aleshores li vaig telefonar que [sic] si els inconvenients que jo havia vist per a continuar la revista no existien, jo no tenia inconvenient a

una iniciativa de l'Odó Hurtado i d'en Dalmau Costa permetrà reprendre aviat l'edició de PB. Tots t'agraïrem que ens enviéssis algun article per a la represa. (Sense al·lusions a la suspensió, com si no hagués passat res. Ja es faran les explicacions del cas, sense insistir-hi massa, en un editorial.)» Tanmateix, quinze dies després, el 26 de maig, li confirma: «Lamentaria que a conseqüència de la meua darrera carta t'haguéssis fet un tip de treballar per a PB, perquè tot plegat haurà estat una il·lusió provocada per la bona voluntat dels amics. Acabem de fer seriosament números amb l'Hurtado i hem arribat a la conclusió que el projecte és irrealitzable. L'acord de principi de reprendre la publicació es va adoptar, d'una manera generosa però lleugera, després d'un alegre sopar. En un altre sopar la generositat es va precisar en xifres i l'Hurtado i jo vam quedar encarregats de posar-nos a la feina. Ens hi hem posat aquest vespre i lamentablement hem constatat que ningú no s'havia pres la molèstia de fer càlculs acurats de les possibilitats d'edició. Les raons de manca d'interès per una publicació catalana, que van ser en part les que ens van decidir a plegar, no queden compensades per una generositat que donaria vida només artificial a PB. Una publicació catalana amb vida pròpia només pot sostenir-se a Catalunya o bé, molt modestament, vinculada a alguna empresa, encara que sigui petita, de llibreria o d'impremta: així vam fer amb l'Artís *La Nostra Revista* i així hem fet durant onze anys PB amb en Fabregat. Tinc interès que quedi clar que els amics que han proposat la represa de PB han estat generosos i que no és per cap falla per la seva part que el projecte no segueixi endavant. Jo diria que l'inconvenient està en el públic o en el mecanisme –això fóra més precís– per a establir la relació amb el públic.» Cartes de Vicenç Riera Llorca a Rafael Tasis, Arxiu personal de Rafael Tasis.

35. Riera Llorca tornà a Catalunya a principis de setembre de 1969, i s'establí a Pineda de Mar.

reconsiderar la qüestió i que, en tot cas, jo no tenia cap objecció a fer si volia seguir la revista amb alguna altra persona. Em va dir que no, que estava d'acord amb la decisió presa i que pensava venir a Barcelona aviat; no sabia quan, però aviat. Dos dies després vaig telefonar al seu despatx i em van dir que ja havia marxat. Després vaig rebre una targeta seva, de Veracruz, en què em deia que no havia tingut temps d'acomiarar-se. La darrera vegada que vam parlar per telèfon em va dir que només estaria a Barcelona unes setmanes per a resoldre uns assumptes familiars i que tornaria.³⁶

Dec carta a diversos amics de Barcelona. Procuraré posar-me al corrent en els dies pròxims. Dec també alguns comentaris de llibres. Demanaré que me'ls publiquin a *Ressorgiment* o alguna altra revista. (No, haurà de ser a *Ressorgiment*, perquè em sembla que no en queda d'altra, a Amèrica.)

M'interessaria tenir un exemplar d'aquella revista del Ministeri de Comerç sobre l'economia de Catalunya que es va publicar el 1962. Si me'l poguessis enviar, la meva germana et pagaria la revista i els ports. ¿Què hi ha d'una publicació del Met Miravittles en català? ¿Què penseu, tu i els amics, de les condicions de la seva tornada i de la seva estada a Madrid?³⁷ Em diuen que *Serra*

36. Els dubtes que sembla tenir Ramon Fabregat quant a la finalització de *Pont Blau* tenen una explicació coherent: amb la desaparició de *Pont Blau*, la seva empresa, Difusora del libro, es quedava sense plataforma de difusió. És obvi que, per a un negoci d'aquelles característiques, el públic lector de la premsa cultural catalana i el públic potencial comprador de llibres sobre temes catalans o, simplement, en català, eren el mateix. Vet aquí la importància de tenir un òrgan de difusió capaç d'entrar als domicilis d'aquells lectors potencials dels llibres catalans a Mèxic. Amb aquesta finalitat primordial neix *Xaloc*, dirigida per Fabregat. Ara bé, el sentit de la seva existència no recau només en aquest primer objectiu. La revista pretén seguir defensant les línies ideològiques que donaven sentit a la vida de *Pont Blau*, ser una publicació cultural, de periodicitat bimensual –durant una breu època, iniciada al gener de 1973, es converteix en mensual–, i destinada a un públic català sobretot de l'exili, però també de l'interior. *Xaloc* fou la revista cultural catalana nascuda a l'exili mexicà que tingué una vida més tardana: des de principis de 1964 fins al número 115-116, que duu la data de setembre-desembre de 1981. Tanmateix, malgrat la seva llarga duració i tot l'esforç que Fabregat li dedicà, *Xaloc* mai va arribar a assolir la qualitat literària i estètica que tingué *Pont Blau* en els seus millors moments. La realitat cultural i política de l'interior era del tot diferent, i les col·laboracions dels exiliats que encara quedaven a Mèxic –els que no havien retornat o no havien traspassat– no aconseguí aixecar el nivell de la publicació.

37. Es refereix al polític i escriptor Jaume Miravittles (1906-1988), Comissari de Propaganda de la Generalitat durant la Guerra Civil. El 1939 s'exilià a França, a Mèxic i als Estats Units, i tornà a Catalunya el 1963. A França, dirigí, juntament amb Rafael Tasis –aleshores també exiliat a París–, una de les primeres publicacions catalanes de l'exili: *El Poble Català* (1939-1940). Un any després, el 1941, la revista fou represa a Mèxic com a portaveu de la comunitat catalana del país, i dirigida, en aquella etapa inicial, per Avel·lí Artís i Balaguer. De 1944 a 1945, Miravittles hi apareix com a director. La idea que dirigís una altra revista en català un cop hagués tornat a Catalunya no té continuïtat en la correspondència consultada entre Riera i Tasis. Quant al comentari sobre el seu pas per Madrid i les condicions de la seva tornada, cal dir que aquesta estigué envoltada de certs comentaris i rumors entre amics i coneguts. Miravittles aconseguí l'autorització per tornar al país gràcies a les gestions de Manuel Fraga, l'aleshores ministre «aperturista», «però amb dures condicions: no faria política, ni directament ni indirecta, i no podria viure a Catalunya.» Vegeu R. BATALLA, «Jaume Miravittles, le sourire de la Catalogne», dins el volum col·lectiu *La revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, Barcelona: Arxiu Nacional de Catalunya-Viena, Edicions-Ajuntament de Figueres, 2006. Agraeixo els comentaris que, sobre Miravittles i l'actuació dels intel·lectuals catalans durant la guerra, em va fer la Dra. Maria Campillo.

d'Or segueix.³⁸ El darrer número que jo he vist és el d'octubre de l'any passat i m'havien dit que havia suspès la publicació. Sortosament, fou una falsa alarma.

La dona ja és de tornada, molt contenta del viatge i molt agraïda per les atencions que els amics li vàreu prodigar. Records a la família i els amics, i una bona abraçada

Vicenç Riera

38. El procés de conversió d'aquella Circular del Cor Montserratí, que el monestir publicava, bilingüe, en la revista de referència, cronòmetre d'una realitat cultural –la catalana– que es volia obsoleta encara a principis dels seixanta, no fou fàcil. Per a un acostament a les vicissituds que envoltaren el naixement de Serra d'Or, així com l'entramat que calgué superar i les eines que adoptà aquesta revista per a convertir-se en el referent cultural obligat que és avui, vegeu el volum de C. FERRÉ PAVIA, *Intel·lectualitat i cultura resistents. Serra d'Or 1959-1977*, Cabrera de Mar: Galerada, 2000. També resulta una referència obligada quan es parla del naixement i la vida de la revista el text d'A. MANENT, *Semblances contra l'oblit. Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona: Destino, 1990, p. 159-173 –reproduït també a la Revista de Catalunya, núm. 34, octubre 1989, p. 121-131. Vegeu també el número especial que la revista de Montserrat publicà arran de la celebració dels seus 500 números, Serra d'Or, núm. 499-500, juliol-agost 2001, amb textos de Josep M. Soler, abat de Montserrat en aquell moment, Cassià M. Just, Sebastià M. Bardalet, Jordi Pujol, Joan Triadú, Josep Lozano, Albert Manent i Josep Fauli.